**Studiu privind situația educației sociale și
financiare din învățământul
preuniversitar**

**Study on the matter of the social and
financial education in pre-university
education**

Emanoil Remus Cazacu,
director al Colegiului Tehnic de
Comunicații
„N. Vasilescu Karpen”, Bacău, România,
doctorand, UPS „Ion Creangă”, Chișinău

ORCID: 0000-0003-2097-6425

CZU: 37.035

DOI: 10.46727/jshs.2021.v48.i2.p38-48

Rezumat

Articolul de față prezintă analiza situației educației sociale și financiare din învățământul preuniversitar și rezultatele unui studiu realizat pe această problemă. Se pornește de la prezentarea necesității implementării unor metode de promovare și dezvoltare a abilităților sociale și financiare și se continuă cu realizarea unui studiu cantitativ realizat într-un colegiu ale cărui nevoi de dezvoltare ar putea fi soluționate prin elaborarea și implementarea unui model pedagogic de dezvoltare a acestor abilități. Sunt prezentate rezultatele studiului,

împreună cu recomandările și concluziile specifice.

Cuvinte-cheie: educație socială, educație financiară, model pedagogic, excluziune financiară, curriculum la decizia școlii, interdisciplinaritate.

Abstract

This article presents the analysis of the social and financial education in the pre-university education and the results of a study made on this problem. The first step is to present the necessity to implement some methods of promoting and developing social and financial abilities and it goes on with a quantitative study made in a college whose needs of developing could be solved by implementing an educational model of developing these abilities. The results of the study are presented together with the recommendations and specific conclusions.

Keywords: social education, financial education, educational model, financial exclusion, Curricula decided by the school, interdisciplinary.

Introducere

În ultima perioadă, educația financiară și problemele cauzate de lipsa acesteia atrag atenția cercetătorilor din ce în ce mai mult. O atenție deosebită îi este acordată acestor probleme de către Comisia Europeană, care

a elaborat comunicări prin care lansează, la nivel european, în special, identificarea și luarea de măsuri cu privire la îmbunătățirea educației financiare în rândul cetățenilor europeni.

În anul 2007, Comisia Europeană a lansat o comunicare în care prezenta importanța promovării educației financiare atât la nivel mondial, cât și la nivel european, în vederea creșterii bunăstării consumatorilor și scăderii riscurilor la care se expun aceștia din cauza nivelului scăzut al cunoștințelor din domeniul financiar. Documentul prezintă o serie de avantaje de care pot beneficia cei care dețin cunoștințe financiare, avantaje care se extind și la nivelul societății, și pe planul economic al țării și al Uniunii Europene.

La recomandările Comisiei Europene, a fost elaborat studiul „Financial Services Provision and Prevention of Financial Exclusion”, care a urmărit identificarea și analiza celor mai eficiente măsuri politice pentru prevenirea *excluziunii financiare* a persoanelor care se confruntă cu excluziunea socială sau sărăcia.

Excluziunea financiară reprezintă refuzul băncilor de a oferi servicii financiare unui individ; astfel, se consideră că persoana în cauză este exclusă financiar. Acest fenomen prezintă multiple fațete, persoanele afectate

întâmpinând o serie de probleme, printre care: venituri reduse, economii inexistente sau foarte mici, lipsa activelor personale, lipsa unui loc de muncă, probleme de sănătate, inclusiv psihice, sentimentul de excludere – rezidența într-o zonă geografică defavorizată, acces redus la informație – tehnologia informației, aspecte personale sau sociale cum ar fi norme culturale, genul – femeile sunt, în general, mai afectate decât bărbații, vârsta – vârstnicii sunt, în general, mai afectați decât cei mai tineri [3].

În urma realizării acestui studiu, au fost elaborate o serie de recomandări politice. Politicile pentru asigurarea capacității financiare a instituțiilor bancare, protecției consumatorului, relațiilor transparente între furnizorii de servicii financiare și clienți vor lua în totalitate în considerare situațiile și necesitățile grupărilor vulnerabile. Persoanelor supraîndatorate trebuie să li se garanteze accesul la serviciile bancare de bază. Trebuie dezvoltate educația și consilierea financiară. Trebuie încurajată și monitorizată responsabilitatea socială a instituțiilor financiare.

Consecințele excluziunii financiare asupra individului și societății nu trebuie ignorate. Din cauza excluziunii financiare, numeroase persoane nu au acces la credit pentru bunuri de consum și numeroși

întreprinzători nu au acces la credit pentru a-și satisface nevoile lor antreprenoriale, care ar putea contribui la creșterea economiei și a bunăstării populației, prin crearea locurilor de muncă. Cei care sunt excluși financiar au o capacitate mai redusă de a face față situațiilor neprevăzute, care implică cheltuieli mari, precum un accident, un deces în familie sau unele reparații costisitoare și importante. Din cauza excluziunii financiare, multe persoane fie că sunt susceptibile să apeleze la instituțiile care oferă aceste servicii la un preț mult mai mare, fie că sunt nevoite să apeleze la intermediari privați sau cămătari informali, care percep mult mai mult și expun persoana și familia acesteia la riscuri mult mai mari.

Pe lângă instituțiile financiare și organizațiile non-profit, educația financiară este susținută, în România, și de către instituțiile de învățământ. În anul 2010, Ministerul Educației a decis ca *educația financiară* să devină disciplină opțională la nivel gimnazial și liceal, cu o oră pe săptămână. În afară de aceasta, s-a constatat că o serie de instituții din domeniul financiar (precum Banca Națională a României sau Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private) au colaborat cu diverse licee sau universități, organizând sesiuni informative și conferințe. Aceste evenimente

nu au fost însă organizate în mod sistematic la nivel național și nici nu a existat o continuitate identificabilă a acțiunilor educative în cadrul diferitor instituții de învățământ.

Curriculumul școlar pentru disciplina opțională Educația financiară, elaborat în anul 2010, se poate aplica în oricare dintre clasele de liceu, în condițiile adecvării demersului didactic la particularitățile de vârstă ale elevilor. Prezentul document este justificat din perspectiva următoarelor aspecte: pregătirea elevilor de liceu pentru asumarea, în cunoștință de cauză, a calității de consumatori care își cunosc nevoile, sunt conștienți de riscuri și de oportunități și pot face alegeri informate; valorificarea experienței elevilor, specifică vârstei, prin formarea și exersarea unor deprinderi și atitudini corecte în ceea ce privește administrarea bugetului personal, relațiile consumatorului cu băncile și raportarea, fără rețineri, în cunoștință de cauză, a elevilor de liceu la aspecte de bază ce țin de domeniul financiar, cu care vin în contact direct sau prin intermediul familiei din care fac parte [4].

În anul 2016, Ministerul Educației a adoptat noul plan-cadru pentru învățământul gimnazial. Se observă acordarea unei atenții deosebite educației sociale și financiare, mai

exact Cultura civică devine Educație socială, iar în cadrul acestei discipline se vor studia următoarele: Gândire critică și drepturile copilului (clasa a V-a), Educație interculturală (clasa a VI-a), Educație pentru cetățenie democratică (clasa a VII-a) și Educație economico-financiară (clasa a VIII-a). Pentru fiecare nivel de clasă, au fost introduse discipline care vizează educarea copiilor pe partea financiară și dezvoltarea spiritului civic și a gândirii critice [7].

Pentru a pune în context situația României, din punct de vedere al educației financiare, amintim o comparație internațională a nivelului de cunoștințe financiare, prezentată de Jappelli, care poziționează România aproape de limita inferioară a clasamentului, pe locul 49 din 55. Desigur, analizând felul în care a fost calculată această poziționare, pot fi, eventual, găsite explicații. În linii mari însă, este foarte posibil ca această poziționare să fie mai curând adevărată decât falsă. În această situație, ne putem întreba ce este de făcut, pentru a îmbunătăți situația [6].

Pornindu-se de la un studiu constatativ al problemei legate de nivelul de educație financiară și socială a elevilor din învățământul preuniversitar, de la analiza Planului de acțiune școlar (PAS) al Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae

Vasilescu-Karpen” din Bacău și al statisticilor privind inserția socioprofesională a absolvenților, s-a stabilit necesitatea implementării unui model pedagogic de dezvoltare a acestor abilități [1].

Cercetarea realizată a fost axată pe explorarea cadrului teoretic, a celui experiențial și a celui experimental. În acest sens, s-au urmat cele trei strategii: analiza epistemologică orientată asupra studierii esenței, specificului educației financiare și a educației sociale atât la nivel național, cât și internațional, a cadrului conceptual al educației financiare și sociale la elevii din învățământul preuniversitar, a modelelor de implementare a educației financiare în învățământul preuniversitar, a abordării curriculare și a cadrului metodologic al formării abilităților sociale și financiare la elevii din învățământul preuniversitar și a realizării demersului praxiologic, care include experimentul pedagogic în întregime.

Experimentul pedagogic a fost desfășurat în scopul determinării funcționalității *Modelului pedagogic de formare a abilităților financiare și sociale la elevii din învățământul preuniversitar*, ceea ce a permis să validăm fundamentele teoretico-aplicative ale acestui proces.

Obiectivele experimentului pedagogic:

- identificarea opiniilor și a cunoștințelor teoretico-aplicative ale elevilor în ceea ce privește educația financiară și socială;
- identificarea necesității elaborării și implementării unui model pedagogic la elevii din învățământul preuniversitar, în funcție de anumite criterii;
- validarea funcționalității *Modelului pedagogic de formare a abilităților financiare și sociale la elevii din învățământul preuniversitar*;
- evaluarea și interpretarea rezultatelor obținute în baza experimentării fundamentelor teoretico-aplicative elaborate, structurate și valorificate prin intermediul funcționalității *Modelului pedagogic de formare a abilităților financiare și sociale la elevii din învățământul preuniversitar*;
- sistematizarea rezultatelor cercetării și elaborarea concluziilor, predicției și a recomandărilor.

Demersul experimental s-a realizat în cadrul Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu-Karpen” din Bacău, România, pe un eșantion stratificat de 240 de elevi/adolescenți, din care 120 de elevi înscriși la profilul teoretic și 120 de elevi înscriși la profilul tehnic. De asemenea, s-a ținut cont de controlarea mai multor

variabile care ar fi putut interveni în modificarea rezultatelor; astfel, a fost controlată variabila gen (Fig. 1.) și nivel de clasă (Fig. 2.), subiecții fiind aleși după aceste criterii, în număr egal.

Fig. 1. Genul subiecților

Fig. 2. Frecvența elevilor în funcție de clasă și profil

Scopul a constat în evidențierea problemei; într-o examinare și validare prealabilă a presupuzițiilor inițiale, a ipotezei de lucru și a instrumentelor (pilotajul chestionarelor, strategiilor, a componentelor modelului elaborat) pregătite pentru realizarea experimentului pedagogic în integritatea celor trei etape: constatativă, formativă și de control.

Eșantioanele au fost alese aleatoriu, adică a fost implicată câte o clasă pentru fiecare nivel și profil, respectiv, patru clase (a IX-a,

a X-a, a XI-a și a XII-a) cu profil teoretic și patru clase (a IX-a, a X-a, a XI-a și a XII-a) cu profil tehnic din cadrul Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu-Karpen”. Din acest eșantion, în urma experimentului de constatare, se va identifica grupul care deține cel mai scăzut nivel al cunoștințelor și abilităților din șase domenii diferite, respectiv: înțelegere personală, interacțiune socială, cunoștințe pe domeniul financiar, managementul banilor și companii, cu câte cinci variante de răspuns: *Total de acord, De acord, Neutru, Nu sunt de acord, Total dezacord*.

Metodologia cercetării

Strategia cercetării a inclus variate forme, metode, procedee, tehnici și instrumente de investigare. În desfășurarea și realizarea demersului investigativ au fost aplicate următoarele metode:

- *documentarea*, care s-a manifestat prin lecturarea surselor bibliografice din domeniu, a informațiilor de pe site-urile de specialitate; au fost notate și conspectate idei, fragmente esențiale, s-a realizat analiza, esențializarea, compararea informațiilor, generalizarea, stratificarea și sintetizarea materiei cercetate;
- *metoda istorică* a asigurat studiul cronologic al fenomenului investigat și ne-a permis să realizăm un scurt istoric al

implementării educației financiare și sociale atât la nivel național, cât și internațional;

- *metoda chestionarului* a fost folosită pentru a testa cunoștințele, atitudinile și pentru a evalua abilitățile elevilor legate de domeniile financiar și social.

Rezultatele experimentului de constatare privind educația financiară și socială la elevii din învățământul preuniversitar

Investigația preliminară efectuată ne-a permis să precizăm și să delimităm dificultățile pe care le întâmpină elevii din învățământul preuniversitar în domeniul financiar, atât la nivel declarativ, cât și procedural, și din domeniul educației civice și antreprenoriale. În cadrul cercetării, am identificat atât nivelul de cunoștințe și atitudinea elevilor, cât și diferențele existente între elevii înscriși la profilul tehnic și cei înscriși la profilul teoretic și între elevii din clase diferite.

În experimentul de constatare, am aplicat câteva probe pe eșantionul stabilit, de 240 de elevi de liceu, pornind de la următoarele **ipoteze**:

1. Există diferențe semnificative între elevii de la profilul teoretic și cei de la profilul tehnic în ceea ce privește înțelegerea personală.

2. Există diferențe semnificative între elevii de la profilul teoretic și cei de la profilul tehnic în ceea ce privește cunoașterea drepturilor personale și manifestarea unei atitudini proactive.

3. Există diferențe semnificative între elevii de la profilul tehnic și cei de la profilul teoretic cu privire la cunoștințele din domeniul financiar.

4. Există diferențe semnificative între elevii de la profilul tehnic și cei de la profilul teoretic în ceea ce privește capacitatea de management al banilor.

5. Există diferențe semnificative între elevii de la profilul tehnic și cei de la profilul teoretic în ceea ce privește intenția de a iniția o afacere.

6. Există diferențe semnificative în funcție de clasa din care face parte elevul în ceea ce privește nivelul de înțelegere personală.

7. Există diferențe semnificative în funcție de clasa din care face parte elevul în ceea ce privește cunoașterea drepturilor personale și manifestarea unei atitudini proactive.

8. Există diferențe semnificative în funcție de clasa din care face parte elevul în ceea ce privește nivelul de cunoștințe din domeniul financiar.

9. Există diferențe semnificative în funcție de clasa din care face parte elevul în ceea ce privește capacitatea de management al banilor.

Experimentul de constatare are rolul de a diagnostica nevoia implementării disciplinei *Educație socială și financiară* la nivelul ciclului liceal, în special în cadrul Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu-Karpen” din Bacău, deoarece eșantionul pe care a fost aplicat chestionarul este format din elevii Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu-Karpen” din Bacău, elevi înscriși la profilul tehnic și la profilul teoretic, ai claselor IX-XII.

A fost aplicat un chestionar care cuprinde mai multe dimensiuni, respectiv: „Înțelegere personală, auto-eficacitate, orientare viitoare”, „Interacțiune socială, drepturi și atitudini”, „Cunoștințe pe domeniul financiar și managementul banilor” și „Implicarea în companii”.

Datele colectate în urma aplicării chestionarului au fost introduse într-o bază de date, după care au fost prelucrate în vederea testării ipotezelor anterior constituite. Având în vedere variabilele pe care le-am inclus în cercetare, respectiv *profilul elevului* și *clasa* din care face parte, au fost realizate mai multe analize statistice,

utilizând metoda SPSS (Statistical Products and Solution Services).

Ipoteza generală de la care s-a pornit a fost cea de *identificare a diferențelor existente între elevii care aparțin unor profiluri și clase diferite, pentru a putea identifica clasa și profilul în care se impune implementarea disciplinei **Educație socială și financiară**, precum și identificarea punctelor slabe în ceea ce privește cunoștințele din cele patru dimensiuni ale chestionarului, în vederea elaborării modelului pedagogic.*

Se dorește realizarea unui model pedagogic, reflectat într-o abordare interdisciplinară a educației financiare, care își dorește să depășească granițele artificiale dintre diferite domenii. Conform recomandărilor organismelor internaționale, realizate de Banca Mondială, OECD PISA [1], este necesar a li se forma elevilor abilități sociale și financiare, dezvoltarea spiritului civic, spiritului antreprenorial și de administrare a resurselor financiare, care sunt extrem de necesare omului contemporan. Astfel, considerăm Educația socială și financiară ca fiind o abordare interdisciplinară, respectiv între Educația financiară, Cultura civică și Educația antreprenorială.

Scopul major al Educației sociale și financiare este dezvoltarea integrală a personalității elevului, responsabilizarea socială și financiară a elevului, formarea la elevi a unei culturi financiare, a competențelor antreprenoriale și de integrare/incluziune socială, pregătirea subiecților educaționali pentru a adopta decizii cu caracter financiar. Un alt aspect important rezidă în faptul că *Educația socială și financiară* este abordată din perspectiva realistă a vieții cotidiene, antrenând valorile sociale, economice și financiare achiziționate/cunoscute la celelalte discipline școlare și constituind un ansamblu unitar, integrativ de cunoștințe, capacități și atitudini, ale căror componente sunt reciproc condiționate și au drept obiectiv major pregătirea elevului pentru a aprecia schimbările din mediul social, economic, financiar în care își va desfășura activitatea pe viitor.

Chestionarul aplicat cuprinde itemi care evaluează nivelul de cunoștințe sau atitudinile elevilor din aceste discipline și domenii.

Analizele statistice au scos în evidență următoarele rezultate (prezentăm doar rezultatele semnificative din punct de vedere statistic): *elevii înscriși la profilul teoretic au un nivel mai scăzut al cunoștințelor cu*

privire la **drepturile** pe care le dețin și al competențelor de a identifica apartenența sa națională, de a-și valoriza propriul popor, comparativ cu elevii care sunt înscriși la *profilul* tehnic.

Cu privire la *cunoștințele din domeniul financiar*, analizele statistice au scos în evidență **un nivel mai înalt al elevilor de la profilul tehnic**, comparativ cu elevii de la *profilul* teoretic, existând o interdependență statistică între cele două variabile.

Capacitatea de management al banilor este demonstrată la un **nivel mai înalt** de elevii de la *profilul tehnic*.

Spiritul antreprenorial nu s-a demonstrat a avea o legătură directă cu *profilul* la care este înscris elevul, diferențele identificate nefiind semnificative din punct de vedere statistic. În schimb, în ceea ce privește spiritul civic, respectiv, inițiativa elevilor de a se implica în companii sociale de tip voluntariat, analizele statistice evidențiază o implicare mai ridicată a elevilor de la *profilul* tehnic în campaniile sociale, comparativ cu elevii înscriși la *profilul* teoretic.

După cum se poate observa, la trei din cele patru dimensiuni, elevii înscriși la *profilul* teoretic înregistrează rezultate mai scăzute. Aceste rezultate pot fi explicate pe baza faptului că elevii de la *profilul* tehnic

parcurs discipline de specialitate care cuprind conținuturi ce se suprapun cu cele ale Educației sociale și financiare. Spre exemplu, la filiera tehnologică, în cadrul Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu-Karpen” din Bacău, există următoarele calificări profesionale: *tehnician operator tehnică de calcul, tehnician telecomunicații, tehnician automatizări, tehnician electrician electronist auto, tehnician instalații electrice, tehnician în activități economice.*

Până în acest punct, concludem că este necesară elaborarea modelului pedagogic de educație socială și financiară și implementarea acestuia la elevii de la *profilul* teoretic.

De asemenea, ne interesează să identificăm nivelul de clasă care demonstrează un nivel scăzut al cunoștințelor și al competențelor din domeniul educației sociale și financiare. Astfel, au fost realizate analize statistice care au demonstrat următoarele: există o interdependență statistică între clasa din care face parte elevul și nivelul de cunoștințe financiare, întrucât s-a demonstrat că cel mai scăzut nivel se identifică la elevii din clasele a IX-a și a X-a, *profilul* teoretic.

În ceea ce privește celelalte dimensiuni, nu au fost identificate legături semnificative

din punct de vedere statistic, însă prezentăm câteva rezultate care au însemnatate pentru cercetarea noastră: elevii de la profilul tehnic înregistrează frecvențe mai ridicate în ceea ce privește frecvența cu care economisesc banii, din cei 240 de elevi, observăm că cel mai rar economisesc elevii din clasa a XII-a, în timp ce elevii din clasele a IX-a și a X-a afirmă în frecvență aproximativ egală că pun bani deoparte zilnic și săptămânal. Dintr-un număr de 240 de elevi, 180 de elevi aleg să economisească banii la membrii familiei, 91 de elevi susțin că îi economisesc într-un loc special, acasă, în timp ce 27 de elevi susțin că îi economisesc în școală și numai 4 elevi au un cont deschis în bancă.

Rezultatele obținute evidențiază nevoia implementării disciplinei *Educație socială și financiară* la elevii de la profilul teoretic, ciclul inferior al liceului din cadrul Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicoale Vasilescu-Karpen” din Bacău.

Concluzii

Pornind de la analiza, precizarea, determinarea și interpretarea aspectelor teoretice și a celor experimentale, dar și de la datele obținute în cadrul experimentului pedagogic, prelucrarea cantitativă și calitativă a acestora, putem concluziona următoarele:

Problema a fost investigată atât la nivel local, cât și la nivel național, european și mondial. Analiza bazei teoretice și a studiilor efectuate de cercetătorii din domeniu au evidențiat necesitatea reală a implementării unor soluții în vederea dezvoltării abilităților sociale și financiare, pornind de la nivelul local, abordând în mod special problema existentă în cadrul Colegiului în care a fost realizat experimentul.

Analiza aprofundată a educației financiare a contribuit la clarificarea situației României în ceea ce privește modalitățile și formele prin care se realizează educația financiară, atât la nivel formal, cât și non-formal, și la identificarea organizațiilor care se ocupă în mod special de această problemă; de asemenea, au fost evidențiate și implicațiile băncilor comerciale în educarea populației în domeniul financiar.

A fost analizată situația educației financiare în sistemul de învățământ și a fost identificată existența unor programe școlare care abordează această problemă. Noutatea lucrării de față constă în adaptarea a ceea ce există deja, prin adăugarea unor noi conținuturi, care contribuie la dezvoltarea abilităților sociale ale elevilor, pentru a

forma mai multe competențe sugerate de Comisia Europeană.

Rezultatele experimentului constatativ au evidențiat diferențe în ceea ce privește nivelul de cunoștințe din domeniul financiar și social; respectiv, s-a determinat un nivel mai ridicat al elevilor care sunt înscriși la profilul tehnic, explicația pentru acest fenomen putând fi realizată pe baza experiențelor variate la care sunt expuși elevii de la profilul tehnic prin intermediul perioadelor de practică. În această perioadă de practică, elevii relaționează cu persoane de diferite vârste, prin semnarea contractului de practică, le sunt explicate drepturile și obligațiile pe care le au, au trecut prin experiența participării la cursurile de protecție a muncii, au avut ocazia să discute cu patronii/antreprenorii firmelor care i-au primit și își cunosc mai bine capacitățile, având o experiență în spate, care le-a validat sau nu existența aptitudinilor, calităților sau competențelor pe care considerau că le-ar putea avea.

Bibliografie

1. CAZACU, E.R. Planul de acțiune al Colegiului Tehnic de Comunicații „Nicolae Vasilescu- Karpen” Bacău, 2014-2020.
2. Comunicarea Comisiei privind „Educația financiară”. COM (2007) 808. Bruxelles, 18.12.2007.
3. Excluziunea financiară – Asigurarea unui acces adecvat la serviciile financiare de bază. Réseau Financement Alternatif, 2008.
4. Programa școlară pentru disciplina opțională „Educația financiară”, București, 2010.
5. „Recomandarea privind Principiile și Bunele Practici din domeniul Educației Financiare”. OCDE, 2005, adoptată de Consiliul OCDE.

Resurse online

6. <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-20919013-document-cum-arata-noul-plan-cadru-pentru-gimnaziu-dupa-care-vor-invata-elevii-incepand-anul-scolar-2017-2018.html> (vizitat la 13.05.2017).